

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЙОТ УНИВЕРСИТЕТИ

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

Тошкент давлат иқтисодиёт
университети ректори

Т. Тешабаев

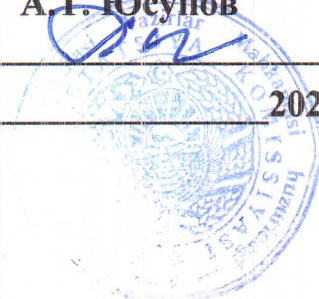


_____ 2025 й.

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

Олий таълим фан ва инновациялар
вазирлиги хузуридаги ОАК раиси

А.Т. Юсупов



« _____ » _____ 2025 й.

08.00.15 – “ТАДБИРКОРЛИК ВА КИЧИК БИЗНЕС ИҚТИСОДИЁТИ”

ихтисослиги бўйича малакавий имтиҳон

ДАСТУРИ

ТОШКЕНТ – 2025

КИРИШ

Мамлакатимизда илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш бўйича Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни ва Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепсиясига асосан мутахассисларининг касбий маҳоратини кўтариш ва малакали иқтисодчи кадрларни халқаро андозалар даражасида тайёрлашни тақозо этади.

Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг аҳамияти тўғрисида сўз юритганда, мамлакатимизда иш ўрни, инвестиция, инновация, ракобат, қўшилган қиймат ва экспортни кўпайтиришга энг катта туртки бераётган йўналишга айланди. Сўнгги беш йилда кичик ва ўрта тадбиркорлар сони 2 карра кўпайди. Уларда 10 миллион 500 минг одам – жами банд аҳолининг 74 фоизи даромад топиб, рўзгор тебратапти. Иқтисодиёт ҳажмининг ярмидан кўпи, саноат ва экспортнинг учдан бири шу соҳа вакиллари ҳиссасига тўғри келаяпти.

Ушбу рақамларнинг ўзиёқ мамлакатимиз иқтисодиёти учун кичик ва ўрта бизнес қанчалик муҳимлигини яққол кўрсатиб турибди. Давлатимиз раҳбари шу боис бу йўналишни қўллаб-қувватлаш бундан кейин ҳам давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлишини таъкидлади”. Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш – бизнинг стратегик йўлимиз, – деди Шавкат Мирзиёев.¹

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасидаги халқаро андозаларни мамлакатимиз таълим тизимида қўллаш бўйича ишларни олиб бориш ҳозирги куннинг энг долзарб масаласи бўлиб ҳисобланади.

Ушбу дастурда келтирилган мавзу ва масалалар кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасидаги назарий ва амалий қарашларнинг ҳозирги ҳолатидан ва чет эл тажрибаси асосидаги замонавий амалиётдан келиб чиқади.

Дастурда қўйилган мавзулар 08.00.15 - “Тадбиркорлик ва кичик бизнес иқтисодиёти” ихтисослиги бўйича фан доктори илмий даражасига даъвогарларнинг факатгина шу соҳадаги умумий билим даражасини аниқлаш билан чекланмасдан, балки шу соҳадаги муаммолар ва уларнинг ечимларини топиш бўйича билимга эга эканлигини намойиш эта олишини талаб қилади.

Мазкур масалалар бўйича назарий муаммолар фан докторлигига даъвогарларнинг шахсий қарашларини шаклланишини юзага чиқаришга қаратилган. Дастур 08.00.15–“Тадбиркорлик ва кичик бизнес иқтисодиёти” ихтисослиги паспортига тегишли бўлган барча масалаларни ўз ичига камраб олади.

Ушбу дастур 08.00.15 – “Тадбиркорлик ва кичик бизнес иқтисодиёти” ихтисослиги бўйича иқтисодиёт фанлари доктори илмий даражасига талабгор катта илмий ходим-изланувчилар ва мустақил изланувчилар институти учун мўлжалланган.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning mamlakatimiz tadbirkorlari bilan ochiq muloqot shaklidagi uchrashuvda so‘zlagan nutqi. 2025 yil 19 mart. -<https://president.uz/uz/lists/view/7955>

АСОСИЙ ҚИСМ

1-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорликнинг моҳияти ва мазмуни

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик муҳитини яхшилаш ва хусусий секторни ривожлантириш орқали барқарор иқтисодий ўсиш учун шарт-шароитлар яратиш борасидаги навбатдаги ислохотлар тўғрисида”ги Фармони (ПФ-101-сон 08.04.2022). Кичик бизнес ва тадбиркорлик тушунчалари. Кичик бизнес ва тадбиркорликнинг моҳияти. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятининг иқтисодий, ижтимоий ва ҳуқуқий асослари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг мақсади ва вазифалари. Кичик бизнес ва тадбиркорликни иқтисодиётда тутган ўрни. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi даврида Ўзбекистонда кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари. Кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши.

2-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятининг турлари ва шакллари

Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 5 февралда қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги ЎРҚ-328-сонли Қонунида белгилаб берилган тадбиркорлик турлари. Ишлаб чиқариш тадбиркорлиги. Инновацион тадбиркорлик. Илмий техник тадбиркорлик. Товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш бўйича тадбиркорлик. Тижорат тадбиркорлиги. Молиявий тадбиркорлик. Маслаҳат тадбиркорлиги. Маслаҳат хизматлари.

Тадбиркорлик шакллари. Якка тартибдаги тадбиркорлик. Хусусий тадбиркорлик. Жамоа тадбиркорлиги. Фирмалар. Маъсулияти чекланган ва чекланмаган жамиятлар. Акциядорлик жамияти. Корпорация. Холдинг компания. Давлат корхоналари. Консерн. Консорсиум. Кооператив. Картел. Синдикат. Венчур корхоналар. Ижара корхоналар. Инжиниринг корхоналар.

3-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш

Ўзбекистон Республикаси Президенти 18.08.2023 йилда тадбиркорлар билан мулоқот учрашувида, “Соҳа вакиллари кўллаб-қувватлаш юзасидан 5 та йўналишда ташаббус” масалалари. Бизнес субъектлари микро, кичик, ўрта ва йирик тоифаларга бўлинди ва уларнинг ҳар бири билан алоҳида ёндашувлар асосида ишлаш тизими. Экспортчи корхоналарга қўшилган қиймат солиғини қайтариш муддати қисқартириш, кредит беришда айланмадаги товарлар, экспорт шартномалари, аккредитивлар ва келгуси тушумлардан ҳам гаров таъминоти сифатида фойдаланиш тизими. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини қайта ташкил этиш ва ёпиш тартиби. Кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналарига лицензия бериш тартиби. Кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналарига лицензия берувчи ташкилотлар. Лицензия

бериш муддатлари. Лицензияни бекор қилиш тартиби. Солик тўловчилар фаолиятида текширишлар кескин қисқартириш.

4-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларида маркетинг фаолиятини ташкил этиш

Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятида маркетингнинг аҳамияти. Маркетинг – бизнес фалсафаси. Маркетингнинг бошқарув функцияси. Бозорни танлаш. Тадбиркорлик фаолиятида бозор сегментациясининг аҳамияти. Бозор сегментациясининг хусусиятлари. Бозорни сегментлашни ташкил этиш. Бозордаги мақсадли сегментни танлаш. Бозор имкониятларида бизнесдаги кучли томонларнинг мувофиқлиги. Товарнинг ҳаётийлик даври. Кичик бизнес ва тадбиркорлик тизимида реклама фаолиятини ташкил этиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятида маркетинг тадқиқотларидан фойдаланиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолияти учун маркетинг дастурини ишлаб чиқиш.

5-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини режалаштириш

Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини режалаштиришнинг мақсади ва вазифалари. Кичик бизнесни ва тадбиркорликни ривожлантиришда бизнес-режанинг аҳамияти. Бизнес-режанинг моҳияти, мазмуни ва тузиш зарурияти. Бизнес-режанинг асосий бўлимлари. Бизнес-режани бажарилишини назорат қилиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини режалаштиришни такомиллаштириш.

Кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини иқтисодий таҳлил қилишнинг мақсади ва вазифалари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналари фаолиятини оператив ва стратегик таҳлил қилиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик корхоналари фаолияти самарадорлиги таҳлили.

6-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларига хизмат кўрсатувчи бозор инфратузилмалари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 20 августда тадбиркорлар билан мулоқот учрашувида, “Тадбиркорлик фаолиятини инфратузилма билан таъминлаш йўналишида”ги масалалар. Инфратузилманинг моҳияти. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларига хизмат кўрсатувчи бозор инфратузилмаси турлари. Брокерлик идоралари, улгуржи ва чакана савдо тузилмалари, лизинг, консалтинг ва суғурта компаниялари, божхона хизмати, ахборот – маслаҳат марказлари, инжинеринг ва аудиторлик фирмалари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 20 августда тадбиркорлар билан мулоқот учрашувида, “Тижорат банкларининг узоқ муддатли ресурс базаси ва кредитларнинг мақбул фойз ставкаларини шакллантириш йўналишида” қандай масалалар ўз ифодасини топди.

Ўзбекистоннинг банк-молия тизими. Банк-молия соҳасидаги ўзгаришлар.

Банкларнинг асосий операциялари. Кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришда банкларнинг роли. Банклардан кредит бериш тартиби.

Ўзбекистонда солиқ тизими. Умумдават ва маҳаллий солиқлар. Солиқ юкини камайитиришга қаратилган солиқ сиёсати. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини солиққа тортиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларидан олинадиган солиқ турлари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларидан солиқ олиш қоидалари ва солиқ имтиёзлари.

7-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларида ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархи таҳлили

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 сентябрдаги “Тадбиркорлик субъектлари учун маъмурий ва солиқ юкини янада камайитириш, бизнеснинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6314-сонли Фармони.

Ишлаб чиқариш харажатларининг моҳияти таркиби ва элементлари. Кичик бизнес субъектларнинг ишлаб чиқариш, сотиш ва бошқа фаолияти натижасида юзага келадиган харажатларни туркумлаш. Ишлаб чиқариш харажатлари. Ноишлаб чиқариш харажатлари. Ички харажатлар. Ташқи харажатлар. Доимий харажатлар. Ўзгарувчан харажатлар. Бевосита харажатлар. Билвосита харажатлар. Маҳсулот таннархига киритиладиган харажатлар. Давр харажатлари. Молиявий фаолият бўйича харажатлар. Фавқулотда зарарлар. Маҳсулотни таннархи ва уни ҳисоблаш усуллари. Маҳсулот таннархини пасайитириш йўллари.

8-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг молиявий фаолияти таҳлили

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 7 сентябрдаги “Солиқ мажбуриятларини бажаришда тадбиркорлик субъектларига янада қулай шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6307-сонли Фармони. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг молиявий фаолияти кўрсаткичлари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг асосий молиявий ҳужжатлари. Баланс. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари молиявий фаолиятини таҳлил қилиш. Молиявий таҳлилнинг турлари ва уларни ўтказиш услублари. Кичик бизнес ва тадбиркорликда молиявий режалаштиришнинг моҳияти, мақсади ва асосий кўрсаткичлари. Кичик бизнес ва тадбиркорликни молиялаштириш манбалари. Кичик бизнес субъектларини кредит билан таъминлаш шакллари. Кредит турлари. Кичик бизнес субъектларини молиялаштиришнинг бошқа манбалари ва улардан самарали фойдаланиш.

Ялпи даромад ва фойда. Фойданинг турлари. Кичик бизнес ва тадбиркорлик соҳасида фойда турларини таҳлил қилиш. Кичик бизнес ва тадбиркорлик тизимида рентабеллик даражасини ҳисоблаш усуллари.

9-мавзу. Тадбиркорлик этикаси ва маданияти

Тадбиркор раҳбар этикаси. Тадбиркор раҳбарнинг этика кодекси. Ўзига жалб қилиш имиджи. Тадбиркор раҳбар фаолиятининг руҳий-психологик хусусиятлари. Тадбиркор раҳбар этикети. Сухбатлашиш, танишиш ҳамда сурашиш нормаси. Иш контрактларини ташкил қилиш. Иш суҳбатларини олиб бориш. Иш қоғозларини ёзиш. Телефонда гаплашиш маданияти. Иш протоколи ва ҳисоботи. Тадбиркор раҳбарнинг нутқ маданияти ва унинг руҳий-психологик хусусиятлари. Тадбиркор раҳбарнинг ташқи кўриниши ва ўзини тутиши. Тадбиркор раҳбар ва ходимлар ўртасидаги муносабатлар. Тадбиркор раҳбар фаолиятида можароли ҳолатлар ва уларни ҳал этиш усуллари.

10-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятини баҳолаш

Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларида экспортнинг ҳозирги ҳолати ва таҳлили. Экспортёр корхоналарнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши. Экспортёр корхоналарга яратилган шарт-шароитлар ва имтиёзлар. Экспортга маҳсулот ишлаб чиқарувчи корхоналар олдида турган муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари. Кичик бизнес корхоналарида экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқаришни рағбатлантириш. Ҳорижда ўзбек савдо уйлари ташкил этиш. Экспорт кўрсаткичларини ҳисоблаш усуллари.

11-мавзу. Корхоналарнинг ташқи муҳитини таҳлил қилиш

Макромуҳит тузилмаси. Бозор ёки сегментда узоқ муддатли фойда олишдаги ички ёқимлилиқни аниқловчи М.Портернинг бешта рақобат кучлари: рақобатчилар, товар ўрнини босувчи маҳсулотлар, етказиб берувчилар, сотувчилар, бозорнинг салоҳиятли иштирокчилари. Интенсив рақобатчилик ҳавфи. Тижорат курашида харажатлар қийматини камайтирувчи тўсиқлар. Янги иштирокчиларнинг пайдо бўлиш ҳавфи. Ёқимли сегментнинг кириш ва ундан чиқишдаги тўсиқлари. Ҳар томонлама юқори тўсиқли стратегиялар. Янги технология ва маҳсулотлар мониторинги. Етказиб берувчиларнинг бозордаги ҳукмронлигининг кучайиш ҳавфи. Ўзига жалб қилмайдиган сегмент. Етказиб берувчилар кучи, даражани ва концентрацияни ортиши (ўсиши), ўрнини босувчи маҳсулотлар сафинининг камайиши. Ҳимояланиш стратегияси. Стратегияни амалга ошириш учун зарурий бозор шароитлари ва хатарлари.

12-мавзу. Кичик корхоналарнинг ички муҳитини таҳлил қилиш

Иқтисодий таҳлилнинг мақсади, вазифалари ва унда қўлланиладиган усуллар. Корхона фаолиятининг SWOT – таҳлил усули. Маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлар ва уларнинг таркиби. Кам харажатлар орқали рақобат устунликларига эришиш. Маҳсулот таннархидаги таркибларнинг фарқланиши: кенг кўламли ишлаб чиқариш йўли орқали тежамкорликка эришиш, ўқитиш орқали тежамкорликка эришиш ишлаб чиқариш технологияси, маҳсулотлар конструкцияси, тармоққа киришдаги харажатлар, ташкилий омиллар. Харажатларни камайтириш орқали рақобат устунлигига

эришиш. Маҳсулотнинг дифференсацияси: товар дифференсацияси, ходимлар дифференсацияси, имидж ва хизмат кўрсатиш дифференсацияси. Маҳсулот дифференсациясининг имкониятлари. Фокуслашиш стратегиялари. Фарқаланувчи қобилиятлар тушунчаси. Қиймат занжири: бирламчи ва иккиламчи фаолиятлар таҳлили.

13-мавзу. Бизнес-ғоя таҳлилини методик асослари

Стратегик бизнес режалаштиришнинг моҳияти. Миссия ўрнига бизнес-ғоя. Бозор эҳтиёжи. Ички қобилият. Тараққиёт имкониятлари. Бизнес шarti. қобилиятларга мисоллар. Институционал билим. Ички жараёнлар. Ишонч ва обрў-эътибор. Ҳимояланиш қонун қоидалари. Стратегик режалаштириш янгилашиш ва трансформациялаш жараёни сифатида. Бизнес-ғоя, бизнеснинг фарқланадиган жиҳатлари, стратегик таҳлил, режалаштириш, бизнес ғоянинг таркибий қисмлари (бозорнинг эҳтиёжлари, корхонанинг ички жиҳатлари, корхона жиҳатларининг ривожланиш имкониятлари, бизнес шароитлари).

Эҳтиёж ва талабнинг тузилиши. Хусусий сармоя тузилмаси. Ядерли фойдалилик. Консултацион маҳсулот. Бизнес соҳа чегараларини аниқлаш. Хусусий имкониятлар ва қобилиятларни ташкиллаштиришнинг таҳлили. Ташкилот шахсий сармоясини таҳлил қилиш. Ишбилармонлик хавфини ҳисобга олган ҳолда бизнес соҳа кўламини аниқлаштириш. Бизнес-ғояни шакллантириш.

14-мавзу. Диверсификация ва интеграция

Диверсификация турлари. Олдинга ва орқага интеграция. Бирлашувларнинг асосий шакллари. Ютилиш ва қўшилишлар. Интернационализация. Кириш ва чиқишдаги тўсиқлар. Бизнеснинг стратегик соҳаси. Конгломерация ва синергизм мезонлари. Ишлаб чиқариш занжиридаги бўшлиқлар. Хавфнинг пасайиши, диверсификациялашган корхоналар, Диверсификациянинг афзалликлари ва қачиликлари. Стратегик альянслар. Қўшма корхоналар. Чёт бозорларга чиқиш усуллари: экспорт, франчайзинг, қўшма корхона, тўлалигича хорижий капитал эвазига тузилган корхона. Узоқ ва қисқа муддатли стратегик шартномалар. Глобал стратегия турлари: глобал, халқаро, мултимиллий ва трансмиллий стратегиялар.

15-мавзу. Бозор улуши ва ўсиш суръатини таққослаш: Бостон консалтинг гуруҳи (БСГ) модели

Бостон консалтинг гуруҳи (БСГ) моделининг келиб чиқиш тарихи. БСГ моделининг тузилиши. Таҷриба самараси ва маҳсулотнинг ҳаёт цикли моделига асосланган БСГ моделининг икки гипотезаси. БСГ матрица сегментацияси. Юлдузлар, соғилувчи сигирлар, муаммо туғдирувчи болалар, итлар. Фирманинг бизнес соҳа характеристикаси. Ҳар хил молиявий эҳтиёжлар ва стратегик мақсадларга асосланган бозорнинг тўрт гуруҳи. Ренди фирмасининг чой бозоридаги фаолияти. Ренди фирмаси бизнес соҳасининг БСГ модели. БСГ моделининг қучли ва заиф томонлари. Бозорнинг нисбий улуши. БСГ моделининг асосий қамчиликлари. БСГ моделида фойдаланилган

ўзгарувчилар. Бостон матритсасидаги фойда, нақд пул оқими ва муаян стратегиялар бўйича таклифлар. БСГ моделининг модификациялашган матритсаси. БСГ моделининг модификациялашган матритсасида қўлланиладиган критериялар: рақобатли устунликларнинг ҳажми, рақобатли устунликларни рўёбга чиқариш усулларининг миқдори.

16-мавзу. Бозорнинг рақобатбардошлигини ва ёқимлилигини таққослаш: Мак Кинсей (ГЕ/Мс Кинсей) модели

Мак Кинсей (ГЕ/Мс Кинсей) моделининг келиб чиқиш тарихи. ГЕ/Мс Кинсей моделининг тузилиши. ГЕ/Мс Кинсей модели матритсасининг тузилиши. Стратегик ҳолатлар соҳаси. Ғолиблар соҳаси, ютказганлар соҳаси ва ўртадаги соҳалар. Бизнесни ўртача ҳолати ва бизнесни ишончсиз турлари. ГЕ/Мс Кинсей моделини кучли ва заиф томонлари. ГЕ/Мс Кинсей моделида қўлланиладиган бозор ёқимлилиги ва компанияни кучли томонини характерловчи ўзгарувчилар. Бозорнинг ёқимлилиги ва бизнеснинг стратегик ҳолатидаги омиллар. Бозорнинг (тармоқнинг, рақобатчилик омиллари, молиявий-иқтисодий, ижтимоий-психологик омиллар) характеристикаси. ГЕ/Мс Кинсей модели вариацияси. Дей томонидан таклиф қилинган ГЕ/Мс Кинсей моделини вариацияси. Ўзига жалб этувчи бизнеслар. Рақобат ҳолатининг кучли томонлари. Мониесон томонидан таклиф қилинган ГЕ/Мс Кинсей моделининг вариацияси. Бозорни ва тармоқни жалб этилганлиги.

17-мавзу. Тадбиркорлик фаолиятида бизнес-режа типологияси. Бизнес-режага қўйиладиган асосий талаблар

Тадбиркорлик фаолиятида бизнес-режа мақсади. Бизнес-режа асосий типологияси ва турлари. Хўжалик юритиш учун ва кредит олиш учун бизнес-режа. Уларнинг хусусиятлари ва асосий белгилари. Тижорат ёки инвестиция лойиҳаси учун тўлиқ бизнес-режа, унинг қисқача характеристикаси. Тадбиркорнинг бизнес-режаси, унинг мазмуни ва тизими. Фирма ташкилий тизими бўлими учун бизнес-режа. Кредит ва грант олиш учун бизнес-режа. Унинг хусусияти ва белгилари. Мамлакатни модернизациялаш шароитида мамлакат ҳудудини ривожлантириш учун бизнес-режа. Бизнес-режа ишлаб чиқиш учун қўйиладиган умумий талаблар ва мазмуни.

18-мавзу. Бизнес-лойиҳа ва бизнес-режа ишлаб чиқишдаги асосий босқичлар. Асосий бўлимларнинг мазмуни ва тузилиши

Бизнес-режа: тавсифи, тузиш усули. Аниқ қўйилган мақсад ва унга эришишдаги корхона стратегияси. Хўжалик юритиш фаолияти учун бизнес-режанинг “классик” тизими. Ҳисобот йилидаги корхона ҳолатининг таҳлили. Бизнесни ифодалаш. Бозор. Маркетинг. Ишлаб чиқаришни ривожлантириш. Бошқарув ва кадрлар. Молия. Фойда ва зарар. Режалаштирилаётган ўзгаришлар. Хўжалик юритиш фаолияти бизнес-режасини асосий бўлимлари мазмуни: Бизнес-режа бўлимларининг зарурати. Титул варағи. Кириш қисми. Соҳа ҳолати таҳлили. Лойиҳа моҳияти. Маркетинг режаси. Ишлаб чиқариш режаси. Ташкилий ишлар режаси. Хавф – хатарни баҳолаш. Молиявий режа.

Ишлаб чиқиш устидан назорат ва корхонада бизнес – режани татбиқ этиш. Назоратнинг анъанавий йўналишлари: захиралар назорати, ишлаб чиқариш жараёни назорати, сифат назорати, бозор улуши ва сотув ҳажми назорати. Инвестицион лойиҳа. Инвестиция лойиҳалари ҳужжатларини ишлаб чиқиш, экспертизадан ўтказиш ва тасдиқлаш тўғрисидаги Низомни асосий қоидалари. Инвестиция лойиҳалари бўйича маълумотлар банкни яратиш ва мониторингини амалга ошириш.

19-мавзу. Лойиҳа ва бизнес-режа ишлаб чиқувчи корхона баёни

Корхонани умумий баёни. Фаолиятининг асосий йўналишлари. Цехларни, асбоб-ускуналарни, дастгоҳларни жойлаштириш. Корхона ишлаб чиқариш кувватини ошириш ёки камайтириш. Аввалги ва ҳозирги фаолиятининг асосий натижалари. Корхонанинг кучли ва кучсиз томонларига ҳолис баҳо бериш. Ишлаб чиқаришни ташкил этиш. Корхонанинг асосий воситалар билан таъминланганлиги. Ҳом ашё, материал ва комплект қисмларини етказиб берувчилар. Ҳом ашё ва етказиб берувчилар классификацияси. Паспортини ички тузилиши ва кўрсаткичлари номи. Дастлабки техник-иқтисодий ҳисоблаш таркиби (ДТИХ). Инвестиция лойиҳасини техник-иқтисодий асослаш таркиби (ТИА). Лойиҳанинг ТИА асосий техник-иқтисодий кўрсаткичлари. Мамлакатни модернизациялаш шароитида инвестиция лойиҳасини амалга ошириш. Лойиҳани амалга ошириш босқичлари.

20-мавзу. Маркетинг режаси - бизнес-режанинг бўлими сифатида

Мамлакатни модернизациялаш шароитида корхонанинг маркетинг режасини ишлаб чиқишнинг моҳияти ва мазмуни. Ташки ва ички таҳлил. Маркетинг операциялари: Товар таксимоти, нарх белгилаш, бозорга силжиниш, бюджетлаштириш ва дастурлаштириш баён қилинади. Қуйидагиларни кўриб чиқиш ва муҳокама қилиш: маркетинг генерал стратегияси ва корхонанинг мақсадини; нарх сиёсатини танлаш, ўтказиш ва товар етказиб бериш шартини; сотув тактикасини ўтказиш; хизмат кўрсатиш ва қафолатлашни; корхонани ривожлантириш режаларини. Бўлимнинг асосий қисми – бюджетлаштириш ва дастурлаш. Асосий истеъмолчилар ҳақида маълумот берилиши. Товар таксимлаш каналлари, дистрибютерлар, савдо агентлари, коммивояжерлар ва ҳар хил савдо тузилмалари вакиллари. Мамлакатни модернизациялаш шароитида қайси бозорларга тўғридан-тўғри чиқиш мумкинлиги, харидорлар талаби ва ишлаб чиқариши мумкин бўлган товар сотуви ҳажми аниқлаш.

21-мавзу. Кичик корхоналар фаолиятини юритишнинг молиявий манбалари ва уларнинг самарадорлик кўрсаткичлари

Кичик корхоналар фаолияти (бизнеси)ни ташкил этиш ва юритиш учун зарур бўлган молиявий маблағлар манбалари. Кичик корхоналар фаолияти (бизнеси)ни тўғридан-тўғри инвестициялар ва грантлар асосида молиялаштириш тартиби. Кичик корхоналар фаолиятини (бизнесини) кредит

маблағлари асосида молиялаштириш тартиби. Кичик корхона ишлаб чиқариш самарадорлигининг таркибий қисмлари ва мезонлари. Ишлаб чиқариш харажатларининг умумий (абсолют) ва қиёсий, иқтисодий самарадорлиги. Самарадорлик тушунчаси моҳияти. Ижтимоий ва иқтисодий самарадорлик тушунчалари. Ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлиги ўсишининг таркибий қисмлари. Самародликни ўлчаш кўрсаткичлари тизими. Ишлаб чиқариш харажатларининг умумий, абсолют ва қиёсий-иқтисодий самарадорлиги. Харажатларни қоплаш муддати харажатлар самародолигининг муҳим кўрсаткичи. Ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг асосий йўналишлари.

22-мавзу. Кичик корхонанинг асосий фондлари ва ишлаб чиқариш қуввати

Асосий фондлар ва уларнинг кичик корхона фаолиятидаги ўрни. Кичик корхонанинг айланма ва узоқ муддатли активлари. Узоқ муддатли активларнинг тузилиши. Асосий фондларнинг турлари, таркиби ва кўрсаткичлари. Ишлаб чиқариш асосий фондлари. Ноишлаб чиқариш асосий фондлари. Асосий ишлаб чиқариш фондлари гуруҳлари. Асосий фондларнинг актив ва пассив қисмлари. Асосий фондларни ҳисобга олиш ва режалаштириш. Асосий фондларни баҳолашнинг бошланғич, қайта тикланиш ва қолдиқ қиймати. Асосий фондларнинг жисмоний ва маънавий эскириши. Амортизация ажратмаси. Асосий фондларни модернизациялаш. Кичик корхонанинг ишлаб чиқариш қуввати ва уни ҳисоблаш усуллари. Асосий фондлардан экстенсив фойдаланиш кўрсаткичлари. Асосий фондлардан интенсив фойдаланиш кўрсаткичлари. Асосий ишлаб чиқариш фондаларидан интеграл фойдаланиш кўрсаткичлари. Фондлар қийматини оширувчи омиллар. Асосий ишлаб чиқариш фондларидан фойдаланишни оширувчи асосий йўналишлар. Кичик корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашни янада жадалаштириш, замонавий мослашувчан технологияларни кенг жорий этиш.

23-мавзу. Кичик корхонанинг айланма фондлари ва айланма маблағлари

Айланма фондлар ва айланма маблағлар тўғрисида тушунча. Айланма ишлаб чиқариш ва муомала фондлари. Айланма фондларнинг таркиби, шаклланиш манбалари ва фойдаданиш кўрсаткичлари. Ишлаб чиқариш захиралари. Келгуси давр харажатлари.

Тугалланмаган ишлаб чиқариш ва ўзи тайёрлаган ярим тайёр маҳсулотлар. Айланма фондларни тежашни иқтисодий аҳамияти. Кичик корхона айланма фондлар элементларини тежаш. Моддий ресурсларни тажашнинг ташкилий-иқтисодий йўналишлари. Айланма маблағлар ва уларнинг самарадорлигини ошириш йўллари. Айланма маблағлар таркиби ва структураси. Айланма маблағларни шаклланиш манбалари. Айланма маблағларга бўлган эҳтиёжни аниқлаш. Айланма маблағлар нормаси.

24-мавзу. Кичик корхонанинг ишлаб чиқариш фаолияти, харажатлари,

фойдаси ва рентабеллиги

Харажатлар тўғрисида тушунча ва уларнинг таснифи. Моддий ва меҳнат харажатлари. Тижорат харажатлари. Ишлаб чиқариш харажатлари. Ижтимоий сугурта ажратмалари. Кичик корхоналарнинг ишлаб чиқариш тўғрисидаги бошқа харажатлари. Давр харажатлари. Бошқарув харажатлари. Умумхўжалик аҳамиятига эга бўлган бошқа операция харажатлари. Молиявий фаолият бўйича харажатлар. Фавқулодда зарарлар. Фойда ва уни шакллантириш манбалари, фойдани таксимлаш тартиби, кўпайтириш йўллари. Корхона фойдасининг шаклланиш манбалари. Корхона соф фойдасининг таксимоти. Корхона фойдасини кўпайтириш йўллари. Рентабелликнинг иктисодий мазмуни ва кўрсаткичлари.

Рентабелликнинг кўрсаткичлари. Ялпи фойда ўзгаришига таъсир этувчи омиллар ҳисоб-китоби. Корхонада соф фойданинг шаклланиш жараёни. Ҳозирги мамлакатни модернизациялаш шароитида, Ўзбекистон шароитида фойда ва рентабелликка таъсир қилувчи омиллар.

25-мавзу. Кичик корхонанинг инвестиция фаолияти

Инвестицияларга оид тушунчалар мазмуни, инвестиция таснифи ва аҳамияти. Молиявий ва номолиявий инвестициялар. Инвестиция – молия бозорининг элементиدير инвестицияларнинг турлари. Инвестиция манбалари ва уларнинг кичик корхонага қўйиш соҳалари. Инвестиция манбаларини шакллантириш. Молия бозорларини таснифи.

Пул бозори. Қимматли қоғозлар бозори. Сармоялар бозори. Инвестициявий лойиҳалар самарадорлиги кўрсаткичлари, уларни аниқлаш, баҳолаш ва самарадорлигини ошириш йўллари. Кичик корхонанинг инвестиция стратегияси. Инвестицион лойиҳа. Инвестиция лойиҳасининг самарадорлигини ҳисоблаш. Инвестиция рентабеллиги. Инвестиция оқимини дисконтлаштириш.

26-мавзу. Бизнесни баҳолашнинг қиёсий ёндашув усули

Қиёсий ёндашувнинг мазмуни. Ўхшаш корхоналар танловининг критерийлари. Мухим нарх мултипликаторлари ва уларнинг хусусиятлари. Қиёсий ёндашувининг умумий тавсифномаси. Аналог-корхоналар танловининг мухим тамойиллари. Соҳа ўхшашликлари. Ўсиш истикболлари. Молиявий риск. Менежмент сифат даражаси. Нарх мултипликаторларининг тавсифномаси. Қийматнинг умумий қийматини шакллантириш. Қиёсий ёндашувда математик усулларни қўллаш. Аналог компаниялар услуги. Битим ёки сотув услуги. Соҳа коэффициентлар услуги. Аналог корхона услуги орқали баҳолашнинг босқичлари. Бозор ва молиявий информациядан фойдаланиш. Баҳо-фойда мултипликатори. Баҳо-дивидендлар мулти-пликатори.

27-мавзу.

Бизнесни баҳолашнинг харажатли ёндашув усули

Соф активлар услуги. Ишлаб чиқариш материаллар захирасини баҳолаш усуллари. Ишлаб чиқарувчи кўчмас мулк баҳоси. Асбоб ва ускуналар баҳоси.

Номоддий активлар баҳоси. Молиявий қўйилмалар баҳоси. Ликвидацион (тугатиш) қиймат усули. Корхона қўчмас мулкнинг асосланган бозор қийматини аниқлаш. Даромадларни капиталлаштириш усули. Кумулятив қуриш услуги. Машина ва асбоб-ускуналарнинг бозор қийматини баҳолаш. Номоддий активлар қийматини баҳолаш. Товар белгиси қийматини баҳолаш. Молиявий қўйилмаларнинг бозор қийматини баҳолаш. Капитализация фоиз ставкасини капитал харажатларни ҳисобга олиб аниқлаш услуги. Бевосита капитализация услуги. Ялпи даромад мултипликатори.

ФОЙДАНИЛГАН АДАБИЙОТЛАР РУЙХАТИ

И. Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. - Т.: Ўзбекистон, 2021. – 76 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. 2012 йил 5 феврал, ЎРҚ-328-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни. 2012 йил 26 апрел, ЎРҚ-328-сон.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Рақобат тўғрисида”ги Қонуни. 2012 йил 6 январ, ЎРҚ-319-сон.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Тадбиркорлик субъектлари учун маъмурий ва солиқ юкини янада камайтириш, бизнеснинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. 2021 йил 15 сентябр, ПФ-6314-сон.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Солиқ мажбуриятларини бажаришда тадбиркорлик субъектларига янада қулай шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида. 2021 йил 7 сентябр, ПФ-6307-сон.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. 2021 йил 5 октябр, ПФ-4848-сон.
1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик муҳитини яхшилаш ва хусусий секторни ривожлантириш орқали барқарор иқтисодий ўсish учун шарт-шароитлар яратиш борасидаги навбатдаги ислохотлар тўғрисида”ги Фармонда (ПФ-101-сон 08.04.2022)
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш, ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. 2021 йил 21 апрел, ПҚ-5087-сон.

9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимиз тадбиркорлари билан очик мулоқот шаклидаги учрашувда сўзлаган нутқи. 2022 йил 22 август. - [хттпс://уза.уз](https://uza.uz)

10. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2021 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 29 декабр. - [хттпс://уза.уз](https://uza.uz)

11. Тадбиркорликни жадал ва янада кенг ривожлантириш учун барча шароитларни яратиш – энг муҳим вазифамиздир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимиз тадбиркорлари билан очик мулоқот шаклидаги учрашувда сўзлаган нутқи. 2021 йил 20 август. - [хттпс://уза.уз](https://uza.uz)

12. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик-ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Т.:Ўзбекистон, 2017.-104 б.

13. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент : Ўзбекистон, 2016. - 56 б.

14. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. – 48 б.

15. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: : “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.

ИИ.Қўшимча адабиётлар.

16. Инвестмент Аппраисал: Метҳодс анд Моделс - Уве Гётзе, Дерйл Нортхотт, Петер Счустер – 2015.

17. Др. Жай А.Девхурст. Ан Интродустион то Бусинесс анд Бусинесс Планнинг 1ст эдистион 2014

18. Роберт Бласкбурн. Смалл Бусинесс анд Энтреpreneуршип. Саге Публисатионс Ассоиате Деан Ресеарч, Лондон 2008.

19. Қосимова Д.С. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик. (Дарслик). – Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2021, 328 бет.

20. Турсунов Р.Т., Пулатов Н.Т., Джалалова И.А, Бизнес стратегияси. Ўқув қолланма. Т.: Иқтисодиёт, 2016. – 312 б.

21. Муратов Р.С, Джалалова И.А. Орипов С.Ш. Корхона иқтисодиёти. Дарслик. -Т.: ТДИУ, 2013. - 500 б.

22. Асаул А. Н., Старинский В. Н., Старовойтов М. К., Фалтинский Р. А.Оценка организации стоимости (предприятия, бизнеса). Учебник Санкт-Петербург, Наука, 2014. – 481 с.

23. Жураев А.С., Хужамкулов Д.Ю., Маматов С. Инвестиция лойиҳалари тахлили. Дарслик. Т.:ТМИ, 2006. -234 с.

24. Кантор Е.Л. и др. Экономика предприятия. – СПб: Питер, 2009. – 224 с.

25. Масусита К. Миссия бизнеса.- 3-е изд.-М.: Алпина, 2011. -98 с.

26. Малый бизнес. Организация, экономика, управление: Учеб. Пособие для вузов / Под ред. Проф. В.Я. Горофинкля, проф. В.Я. Горфинкеля, В.А. Швандара. – 2-е изд., перераб. и доп.-М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2008.

27. Попова В.М. Бизнес планирование. Учебник. М.: Финансы и статистика. 2009. – 256 с.

28. Предпринимательство: учебник / под. ред. М.Г.Лапусты. – 4-е издательство, доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. - 667 с.

Ш. Интернет сайтлари

29. www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.

30. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

31. www.экономисс.ру

32. www.чамбер.уз

33. www.зиёнет.уз

34. <http://град-счоолс.усnews.ранкингсандревиевс.ком> / бест-градуате-счоолс / топ-хуманитиес-счоолс/экономисс-ранкингс

35. www.эрепорт.ру - Обзорная информация по мировой экономике

36. www.стплан.ру - экономика и управление

37. www.сатбаск.ру - научные статьи и учебные материалы по экономике